

МОДУЛЬ 2

КРЕДИТУВАННЯ

Кредитна система – це система економічних відносин, за допомогою якої мобілізуються тимчасово вільні кошти і здійснюється їхнє спрямування на потреби розширеного відтворення.

Становлення відносин кредиту тісно пов'язані з розвитком товарно-грошових відносин і налічує вже багато тисячоліть. В умовах розвитку товарного виробництва кредит став формою руху позичкового капіталу і отримав безпосередній зв'язок з потребами забезпечення неперервності процесу відтворення.

Кредитні відносини можуть бути реалізовані за наявності збігу економічних інтересів кредитора і позичальника, їхньої зацікавленості та матеріальної відповідальності учасників кредитних угод за виконання взятих на себе зобов'язань. Строки кредитування та величини процентів переважно визначаються кредитним договором.

Як найрозвиненіша форма товарно-грошових відносин кредит має складну структуру. Кредит є передачею у тимчасове користування матеріальних вартостей у грошовій чи товарній формі з метою повернення позиченої вартості з укладанням кредитної угоди – умов надання кредиту.

Кредитор (у нашому випадку – ломбард) надає грошові кошти у тимчасове користування позичальнику (споживачу ломбардних послуг). Джерелом коштів для надання позичок можуть бути як власні кошти кредитора, так і позичені (деякі ломбарди кредитуються у банках).

Позичальники – суб'єкти кредитних відношень, які отримують позичку від ломбардної установи, у переважній більшості є фізичними особами, що тимчасово потребують додаткових коштів.

Реалізація вимог законів ринку у кредитних відносинах забезпечується шляхом встановлення і дотримання принципів кредитування усіма їх учасниками. Провідними серед них є взаємна довіра, добровільність, рівноправність учасників кредитного договору, повага сторін до обумовлених прав і обов'язків, взаємовигода та економічна доцільність. Такі принципи кредитування, як строковість, поворотність, платність, забезпеченість позики, кредитоспроможність позичальника, рівноправність сторін у кредитних відносинах, розраховані на забезпечення господарської самостійності та матеріальної відповідальності за результати діяльності, на партнерський, взаємовигідний характер відносин кредитора й позичальника.

Кредит як економічна категорія пов'язаний з іншими вартісними категоріями. Тому його принципи є також і загальноекономічними. З погляду на це кредиту притаманні такі принципи, як: а) економічність, тобто досягнення найбільшої ефективності використання позички за найменших кредитних вкладень; б) комплексність, яка означає проведення такої кредитної політики, яка найкраще враховує закономірності розвитку економіки у визначений час; в) диференційованість – різний, здебільшого навіть індивідуальний, підхід до кредитування кожної з категорій позичальників.

Рушійним мотивом кредитування є одержання додаткового доходу (прибутку) кожним суб'єктом кредитних відносин: кредитор одержує його у вигляді процента на позичені кошти, а позичальник – у вигляді прибутку на позичені кошти, використані в підприємницькій діяльності чи на розширення свого особистого споживання. Саме завдяки цьому кредит здійснює важливий стимулюючий вплив на поведінку економічних суб'єктів. Стимулюючий вплив кредиту на поведінку боржника здійснюється також через поворотність боргу. Оскільки боржник зобов'язаний повертати позичені кошти у встановлений строк і зі сплатою процента, то це змушує його так використати їх, щоб у потрібний час вони вивільнилися з обороту й принесли дохід, достатній для сплати процентів і одержання прибутку не нижче від середнього рівня. Тобто боржник повинен використати їх обачно та ефективно. В іншому випадку боржник матиме великі збитки, може втратити свій підприємницький авторитет чи навіть збанкрутувати.

Кредит – найдавніший і найприродніший спосіб подолати тимчасові труднощі у коштах.

Тема 1. Основи кредитування. Поняття та принципи кредитування

1.1. Поняття кредиту. Суб'єкти кредитування

Кредити — це грошові кошти (гроші), що передаються позичальнику у тимчасове користування на умовах забезпеченості, повернення, строковості, платності та цільового характеру використання.

Кредитний договір — за кредитним договором банк або інша фінансова установа (кредитодавець) зобов'язується надати грошові кошти (кредит) позичальникові у розмірі та на умовах, встановлених договором, а позичальник зобов'язується повернути кредит та сплатити проценти (*Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV*).

Кредитний ризик — ризик невиконання позичальником зобов'язань за кредитним договором. (*Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг, Розпорядження «Про затвердження Положення про критерії та фінансові нормативи діяльності кредитних спілок та об'єднаних кредитних спілок» від 16.01.2004 № 7*).

Кредитна система у широкому розумінні — це сукупність кредитних відносин та кредитних інституцій, які реалізують дані відносини.

Кредитні відносини — це відносини стосовно форм та способів кредитування, які виникають між різними групами економічних суб'єктів.

У вузькому розумінні кредитна система — це сукупність кредитних інституцій країни, які поділяються на три основні групи:

- 1) центральний банк;
- 2) комерційні банки;
- 3) спеціалізовані небанківські кредитні установи.

Перші дві групи становлять окрему ланку організації кредитних відносин — **банківську систему країни**, третя група формує відносно відособлену систему небанківських установ, що спеціалізуються на виконанні окремих операцій.

Спільні риси кредитної системи:

- вони є фінансовими посередниками;
- вони своїми спільними діями мають можливість впливати на обсяг грошової маси в обігу.

Риси, за якими різняться елементи кредитної системи:

- вони діють в різних секторах економіки;
- вони виконують різні функції;
- кожний з них має різну мету існування;
- кожний з них має свої інструменти впливу на обсяг грошової маси в обігу.

Кредитні відносини зародилися на перших етапах становлення й розвитку товарного виробництва та обміну. Кредит необхідний для підтримки безперервного кругообігу фондів підприємств, обслуговування процесу реалізації продуктів виробництва, що набуває особливого значення за ринкових умов. Більшість суб'єктів господарювання потребують кредитів, щоб компенсувати тимчасовий розрив між виробничим циклом і періодом реалізації продукції, тобто між оплатою поточних витрат і надходженням виторгу. Кредит забезпечує безперервну зміну функціональних форм виробничих фондів.

Матеріальною основою виникнення кредиту є кругообіг і обіг обігового і основного капіталів у процесі виробництва і реалізації товарів. Серед основних засад формування кредитних відносин є кругообіг обігового капіталу. Цей кругообіг має дві особливості: нерівномірність і безперервність. Нерівномірність кругообігу обігового капіталу призводить до того, що одні економічні суб'єкти в певний період часу мають капіталу більше, ніж потрібно для підтримання виробництва, а інші, навпаки, відчувають його нестачу. Саме тому виникає необхідність у перерозподілі капіталу. Не-

рівномірність кругообігу капіталу по-різному проявляється у підприємств з сезонним і несезонним характером виробництва.

Отже, необхідність у кредиті зумовлена тим, що в процесі кругообігу індивідуальних капіталів одні суб'єкти господарювання нагромаджують тимчасово вільні кошти, а іншим — бракує коштів. Кредит сприяє розв'язуванню суперечності між можливим тимчасовим «заморожуванням» коштів і необхідністю їх ефективного використання. За допомогою кредиту банки акумулюють тимчасово вільні кошти одних клієнтів (кредиторів банку) з тим, щоб надати позику іншим клієнтам (дебіторам банку). Залучені таким чином кошти клієнтів становлять основу кредиту.

Виділяють три складові характеристики кредиту:

- структура кредиту;
- стадії руху кредиту;
- економічні основи (принципи) кредиту.

Структура кредиту – це суб'єкти та об'єкт кредиту. Суб'єктами кредиту є позичальник і кредитор. Об'єктом є вартість, що перерозподіляється.

Характерні риси об'єкта кредиту:

- 1) об'єкт виступає у якості товару;
- 2) він має свою ціну, у якості якої виступає позичковий процент;
- 3) відбувається розмежування капітал-функції і капітал-володіння.

Кредит має свій особливий характер руху:

- 1) акумуляція коштів кредитором;
- 2) розміщення коштів кредитором (надання кредиту);
- 3) отримання кредиту позичальником;
- 4) використання позичальником коштів, отриманих у кредит;
- 5) отримання позичальником доходу від проекту, на який береться кредит;
- 6) повернення позичальником кредиту і сплата відсотків за користування ним.

Основу кредиту становлять певні принципи, на яких він надається:

- 1) поверненість;
- 2) строковість;
- 3) платність;
- 4) забезпеченість;
- 5) цільовий характер використання.

Згідно з *принципом поверненості* отримана вартість має бути обов'язково повернута позичальником кредиторі після закінчення обумовленого у кредитному договорі строку. Тим самим кредитор забезпечує збереженість свого кредитного потенціалу.

За цим принципом кредити класифікуються таким чином:

- кредити, що погашаються у всій сумі відразу після закінчення строку дії кредитного договору;
- кредити, що погашаються частинами.

Існує ще одна класифікація кредитів – за принципом поверненості:

- строкові кредити, за якими строк погашення не настав;
- пролонговані кредити, строк погашення яких уже настав, але позичальники не погасили їх, і кредитор продовжив термін користування ними;
- прострочені кредити, строк погашення яких настав, але позичальники не гасять їх і кредитор не продовжує терміни користування ними.

Згідно з *принципом строковості* кредит надається на строго обумовлений строк. За цим принципом кредити класифікуються таким чином:

- короткострокові (до 1 року в західній банківській практиці, в Україні – до 6 місяців);
- середньострокові (на 1–3 роки в міжнародній практиці, в Україні – від 6 до 12 міс.);
- довгострокові (понад 3 роки в закордонній банківській практиці, в Україні – понад 1 рік).

Кожен із названих видів кредиту має свою мету і призначення. Короткострокові кредити використовуються для формування і поповнення обігового капіталу і фінансування поточних витрат. Середньострокові кредити використовуються при експортно-імпортних відносинах. Довгострокові кредити використовуються для формування основного капіталу.

Згідно з *принципом платності* позичальник повинен повернути банку не тільки основну суму кредиту, а й сплатити відсоток за користування ним. Цей принцип дає змогу кредитору не лише зберегти свій кредитний потенціал, а й збільшити його, що в свою чергу допомагає розширити коло клієнтів.

Згідно з *принципом забезпеченості* позичальник з метою зниження кредитного ризику кредитора має надати юридичні гарантії своєчасного повернення запозичених коштів. Найчастіше у якості забезпечення кредиту виступають: застава, гарантія (порука) та страхування відповідальності позичальника за непогашення кредиту.

За принципом забезпеченості виділяють такі види кредитів:

- банківський – це кредит без забезпечення;
- ломбардний – це кредит під заставу цінних паперів, товарів, речей тощо;
- іпотечний – це кредит під заставу нерухомості (землі).

Згідно з принципом цільового характеру використання кредит надається під строго визначений об'єкт кредитування.

Виділяють дві форми кредиту:

- товарна – полягає у продажу товарів або послуг з відстрочкою платежу;
- грошова – об'єктом кредитування виступають гроші.

Види кредиту:

- банківський – надається переважно у грошовій формі;
- міжгосподарський (комерційний) – надається в товарній формі;
- державний – надається переважно у грошовій формі;
- споживчий – надається як в грошовій, так і в товарній формах;
- міжнародний – надається як у грошовій, так і в товарній формах.

Споживчий кредит – це кредит, у якості одного із суб'єктів якого виступає населення. Споживчий кредит може бути як банківським, так і позабанківським.

Позичковий процент – це ціна, яку сплачує позичальник за користування кредитом. Роль позичкового процента полягає в тому, що він дає змогу кредитору не лише зберегти свій кредитний потенціал, а й примножити його.

Позичкові процентні ставки бувають:

- фіксовані – не змінюються протягом усього періоду кредитування;
- змінні – змінюються в процесі кредитування.

Чинники, які впливають на величину процентної ставки за кредити, можна поділити на три групи:

- попит і пропозиція на кредитному ринку;

- собівартість кредитних ресурсів;
- рівень ризику.

Зрозуміло, що підвищений попит на кредити буде спричиняти підвищення процентної ставки і навпаки.

Собівартість кредитних ресурсів визначається рівнем облікової ставки центрального банку, тому процентні ставки за кредити не можуть бути меншими від неї. Ще одним чинником собівартості кредитних ресурсів, який впливає на величину позичкового процента, є розмір кредиту. Як правило, розмір процентної ставки за великі кредити буває нижчим, ніж за користування дрібними кредитами, оскільки витрати, пов'язані з кредитною послугою, не залежать від розміру кредиту, а тому, надаючи великі кредити, банки несуть відносно менші витрати.

До чинників ризику, які впливають на величину позичкового процента, відносяться:

- фінансовий стан позичальника;
- репутація позичальника;
- проект, що кредитується;
- якість забезпечення кредиту;
- строк кредиту.

Суб'єкти та об'єкти кредитування

Отже, дотримання банками України вказаних принципів дозволяє значно підвищити ефективність кредитних операцій, підвищити доходи від їх проведення, забезпечити собі стійкість та стабільність, таким чином, зберегти інтереси інвесторів та вкладників банку.

Кредитні відносини є складними і багатогранними. Для більш ґрунтовного їх дослідження необхідно звернутися до розгляду *питання суб'єктів та об'єктів банківського кредитування*.

Кредит забезпечує трансформацію грошового капіталу в позичковий та відображає стосунки між кредиторами та позичальниками з приводу перерозподілу вартості на засадах повернення та платності.

Сторони кредитної угоди називаються суб'єктами кредитних відносин, а матеріальні цінності (проекти, цільові програми), відносно яких укладається кредитна угода, – об'єктами кредиту.

Кредитор – суб'єкт кредитних відносин, який надає позику іншому суб'єкту господарської діяльності у тимчасове користування. Кредитором може бути юридична або фізична особа, у розпорядженні якої є тимчасово вільні кошти. В процесі здійснення банківського кредитування кредитором виступає банк.

Банки можуть надавати кредити як у національній, так і в іноземній валюті. Прямий банківський кредит надається безпосередньо тим позичальникам, які мають у цьому потребу, на підставі індивідуальних кредитних угод. Непрямий банківський кредит надається через посередника. Він може набирати форми фінансових зобов'язань банку. Прикладом непрямого банківського кредиту може бути облік векселів, факторингові, фондові, гарантійні операції тощо.

Позичальник – суб'єкт кредитних відносин, який отримав у тимчасове користування кошти на умовах повернення в обумовлений строк та оплати. Позичальником можуть виступати юридичні та фізичні особи, а також держава.

Специфіка кредитних відносин полягає в тому, що суб'єкти цих відносин можуть бути як кредиторами, так і позичальниками. Найбільш поширеними кредитними відносинами є відносини між банками та суб'єктами господарської діяльності.

1.2. Принципи кредитування

Основними, найбільш визнаними є такі принципи кредитування (банківськими установами):

- цільове призначення позички;
- строковість передачі коштів кредитором позичальнику;
- поверненість позичальником коштів кредитору в повному обсязі;
- забезпеченість позички;
- платність користування позиченими коштами.

Цільове призначення позички полягає в тому, що економічні суб'єкти, що виявили намір вступити в кредитні відносини, повинні заздалегідь чітко визначити, для якої цілі будуть використані позичені кошти. Визначену ціль повинні однаково розуміти й оцінювати обидві сторони, погоджуючись на її кредитування. Це висхідна, базова передумова забезпечення кожною зі сторін своїх інтересів у даній позичці та реалізації їхніх відносин як кредитних.

Строковість позички передбачає, що вільні кошти кредитора передаються позичальнику на чітко визначений строк, який сторони повинні узгодити в момент вступу в кредитні відносини. Строковість впливає з цільового призначення позички і сама слугує передумовою для подальшого розгортання кредитних відносин між сторонами позички: визначення плати за позичені кошти, порядку повернення коштів тощо. Конкретні строки окремих позичок визначаються залежно від тривалості кругообігу капіталу позичальника, у формуванні якого бере участь позичена вартість. Економічно обгрунтоване визначення строку позички має вирішальне значення для забезпечення інтересів суб'єктів позички, ефективного використання позиченої вартості, для зменшення кредитного ризику та ін.

Поверненість позиченої вартості кредитору означає, що позичальник повинен повернути кредитору весь обсяг одержаної в позичку вартості. Цей принцип впливає з попереднього — строковості позички і тісно пов'язаний з ним, але це самостійний принцип. Визначення строку позички при укладанні відповідної угоди зовсім не гарантує того, що вона буде погашена якраз у цей термін. Дуже часто позичка повертається несвоєчасно. Але якщо навіть вона погашається в установлений термін, це не значить, що вся позичена вартість повернута. Девальвація валюти позички, інфляція можуть знецінити грошову одиницю та основну суму грошової позички, тому при поверненні номінальної суми позички кредитор зазнає збитків. Подібні втрати він матиме і при поверненні товарної позички у вигляді тих самих матеріальних цінностей, якщо ринкова ціна їх впала за період користування позичкою. Тому суб'єкти кредиту повинні передбачати спеціальні заходи щодо забезпечення повернення позиченої вартості в повному обсязі: скорочення терміну позички, підвищення ставки позичкового процента, запровадження плаваючої (змінної) ставки процента та ін.

Забезпеченість полягає в прийнятті кредитором при наданні позички додаткових заходів щодо гарантування повернення позички у визначені строки. Додатковими ці заходи є відносно принципів цільового спрямування та строковості позички, які за своєю сутністю сприяють поверненню позички. Але цього «сприяння» часто виявляється недостатньо, і позички повертаються несвоєчасно, не в повному обсязі чи взагалі не повертаються. Захисту кредитора від неповернення боргу неплатоспроможним позичальником і слугує принцип забезпеченості позичок.

Забезпеченням позички може бути майно (нерухоме, рухоме, цінні папери, валютні цінності), що приймається у заставу, а також зобов'язання третьої особи погасити борг кредитору (гарантії, поручительства). Розмір майнового забезпечення звичайно встановлюється на рівні, що перевищує розмір позички, на випадок зниження ринкової ціни застави.

Принцип забезпеченості відіграє важливу роль у захисті від кредитних ризиків — він є останньою перепороною на шляху вказаного ризику. Проте й ця перепона не завжди спрацьовує (наприклад, при знеціненні застави чи банкрутстві гаранта). Тому кредиторам не слід переоцінювати значення забезпечення позичок, а більше покладатися на високу ефективність проекту, що кредитується, та креди-

тоспроможність і надійність позичальника. Якщо позичальник безумовно має ці якості, то кредитор може і не вимагати додаткового забезпечення позичок.

Платність користування позичкою полягає в тому, що позичальник повертає кредитору не тільки основну суму боргу, а й сплачує додаткові кошти у формі процента. Для встановлення такого принципу є вагомі економічні підстави. Адже коли кредитор передає свої вільні кошти в позичку, то зазнає при цьому подвійних втрат:

- втрачає частину доходу, яка припадає на вилучену ним з обігу частину коштів, що стає джерелом кредиту;
- втрачає ті переваги та зручності, які властиві утриманню вивільнених з обігу коштів у ліквідній формі. Більше того, втрати переваг та зручностей запасів ліквідності супроводжуються появою кредитного ризику, пов'язаного з наданням позички, та можливих збитків від позички.

Тому, щоб зберегти своє попереднє положення на ринку, кредитор мусить стягувати плату за надані в позичку кошти. Без цього надання позички перетворюється з комерційної кредитної операції в спонсорську і в кредитора зникають економічні мотиви здійснювати позичкову діяльність, розвивати кредит.

Платність позички має важливе значення і для позичальника. Вона стимулює його до більш виваженого рішення щодо доцільності одержання позички, строгого дотримання інших принципів кредитування, ефективного використання позичених коштів тощо. У процентній ставці, що визначає розмір плати за позичку, перехреснюються інтереси кредитора і позичальника, тому дуже важливо для нормального розвитку кредиту, щоб розмір її задовольняв як кредитора, так і позичальника.

Усі принципи кредитування тісно між собою пов'язані, оскільки впливають з сутності кредиту, і тільки в комплексі можуть забезпечити її реалізацію. Тому для ефективного кредитування дотримання всіх його принципів є обов'язковим.

Принципи кредитування визначаються:

- характеристикою клієнта;
- здатністю до погашення позики;
- дохідністю;
- метою кредиту;
- розміром позики;
- умовами погашення позики;
- страхуванням ризику непогашення позики.

Водночас сучасна система кредитування не відмовляється від традиційних загальних принципів її побудови. Принципи кредитування – це основні положення банківської системи, що визначають процес кредитування. Можна виділити такі основні принципи кредитування:

Принцип обов'язкового повернення суми кредиту є основним положенням, що визначає суть кредиту як такого та відрізняє його від інших вартісних категорій. Даний принцип передбачає, що сума позики обов'язково має бути повернена кредитору у визначений кредитним договором термін. Неповернення позички означає, що проект було не реалізовано, отже кошти були направлені не ефективно, в результаті чого суб'єкти кредитної угоди мають збитки.

Принцип строковості також є одним з основних принципів кредитування і означає, що позичка має бути не просто повернена, зобов'язання мають бути виконані у конкретний строк. Отже, дотримання банком даного принципу дозволяє йому визначати обсяги необхідних ресурсів, планувати їх використання і, таким чином, підвищувати свою стійкість та ефективність використання позичкового капіталу.

Принцип платності означає, що позичальник повинен сплатити кредитору ціну за право використовувати його ресурси як винагороду за прийняття ним на себе кредитного ризику. Розуміння даного принципу дозволяє нам ще раз переконатися, що позичковий капітал є продуктивним, тобто здатним до самозростання.

Принцип платності є важливим елементом системи кредитування, так як породжує зацікавленість кредитора у наданні позички, стимулює позичальника до більш ефективного використання кредитних ресурсів, дозволяє банкам покривати свої витрати на проведення кредитних операцій та нарощувати обсяги позичкового капіталу.

Одним з основних принципів банківського кредитування є **принцип забезпеченості кредиту**, що означає наявність у банку права для захисту своїх інтересів, недопущення збитків від неповернення боргу через неплатоспроможність позичальника. Реалізація забезпечення є джерелом погашення позики, сплати відсотків та інших платежів, що виникають під час дії кредитного договору за умов, що позичальник не в змозі виконати свої зобов'язання.

1.3. Види кредитування

Кредити надаються позичальникам для здійснення заходів, пов'язаних із:

- розвитком поточної виробничої діяльності та товарообігу;
- експортно-імпортними операціями позичальника;
- задоволенням споживчих потреб;
- іншими напрямками функціонування господарської діяльності;

Відповідно до *цільового спрямування* виділяють кредити, спрямовані на задоволення:

- виробничих потреб (придбання основних засобів, обігових коштів, фінансування інвестиційних проектів тощо);
- споживчих потреб (направляється у невиробничі сфери діяльності, здебільшого на задоволення поточних потреб населення).

Відповідно до *строків* надання виділяють:

- строкові кредити;
- безстрокові (до запитання) кредити;
- прострочені кредити;
- пролонговані кредити.

До *строкових* позичок відносяться кредити, які надаються банками на термін, зафіксований в кредитному договорі.

Короткострокові кредити – термін користування – до одного року. Найчастіше надаються у разі тимчасових фінансових труднощів, що виникають у зв'язку з витратами виробництва та обігу, незабезпечених надходженнями коштів у відповідному періоді.

Середньострокові кредити – термін користування від одного до трьох років. Надаються на фінансування придбання обладнання, технічної реконструкції, рідше – поповнення обігових коштів.

Довгострокові кредити – термін користування понад три роки. Довгострокові кредити можуть надаватися на фінансування капітальних вкладень, формування основних засобів здійснення та співучасті у реальних прямих інвестиціях.

Пролонговані кредити – кредити за якими відбувається продовження терміну погашення позики після настання договірних строків погашення через фінансову неспроможність позичальника.

Прострочені кредити – кредити, не повернені у встановлений строк. У разі прострочення терміну повернення позики ломбард може відповідно до чинного законодавства використати своє заставне право, тобто спрямувати виручку від реалізації заставного майна безпосередньо на погашення позики.

Термін повернення, а також відсотки за користування кредитом передбачаються умовами кредитного договору. Загальним правилом є те, що термін користування кредитом розраховується з моменту його отримання (зарахування на рахунок позичальника або оплати платіжних документів з позичкового рахунка позичальника) до повного погашення кредиту та відсотків за користування кредитом. День видачі кредиту та день його погашення вважається одним днем.

Відповідно до *видів забезпечення* виділяють наступні види кредитів.

Забезпечені заставою – в забезпечення виконання зобов'язань позичальник або третя особа, згідно з договором застави визначеної форми, надає в заставу банку майно, майнові права, цінні папери та інше, що може бути предметом застави у відповідності з законодавством України.

Гарантовані – виражаються в юридичному оформленні зобов'язань з боку гаранта (поручителя) відшкодувати фактично нанесені збитки банку при порушенні безпосередньо позичальником умов кредитної угоди.

Бланкові – кредит без забезпечення, який надається банком у межах наявних власних коштів з можливим застосуванням підвищеної відсоткової ставки надійним позичальникам. Бланковий кредит може надаватись при короткостроковому кредитуванні першокласним позичальникам.

Оскільки кредитуванню України ще притаманні нестабільність економіки і високий ступінь ризику, то переважна частина наданих національними банками кредитів забезпечена заставою або закладом. Найбільш узагальненою методикою поділу є виділення двох основних форм кредитування: товарна та грошова.

■ **Товарна форма** кредиту передбачає, що вартість, яка передається у кредит, виступає у своїй натуральній (товарній) формі.

■ **Грошова форма** кредиту означає, що вартість, що надається в кредит, виступає у вигляді грошей.

Грошова форма кредиту є провідною порівняно з товарною. Проте за умов функціонування ринкової економіки обидві форми відіграють дуже важливе значення в процесі відтворення.

За такими функціональними ознаками як характер кредитних відносин, склад учасників кредитної операції, об'єкт і сфера кредитування та ін. розрізняють наступні форми кредиту: комерційний, банківський, споживчий, державний і міжнародний.

■ **Комерційний кредит** – це товарна форма кредиту, що надається продавцями покупцям у вигляді відстрочування платежу за продані товари, надані послуги.

Об'єктом комерційного кредиту є капітал у його товарній формі. Суб'єктами виступають агенти товарної угоди: продавець як кредитор, а покупець як позичальник. Призначення застосування комерційного кредиту: прискорення реалізації товарів та послуг, а також одержання додаткового прибутку у вигляді позичкового процента. Основним інструментом застосування даної форми кредиту виступає комерційний вексель. Взаємовідносини, що виникають між суб'єктами комерційного кредиту в процесі використання даного інструменту платежу, регулюються так званим вексельним правом.

Комерційний кредит має короткостроковий характер, оскільки він виступає як атрибут товарообміну.

■ **Споживчий кредит** – це кредит, який надається фізичним особам на придбання споживчих товарів та послуг і який погашається поступово.

Споживчий кредит характеризує відносини, що виникають з приводу фінансування потреб кінцевого споживання. Суб'єктами споживчого кредитування у якості позичальників виступає населення, у якості кредитора – банки, кредитні спілки, підприємства, виробники, торговельні посередники. Споживчий кредит за формою надання поділяється на прямий (надається безпосередньо банківськими установами) та непрямий (надається через посередників, торговельні організації тощо).

1.4. Кредитна система України

Головною ланкою кредитної системи України є банки. Сукупність різноманітних видів банків та банківських інституцій в їх взаємозв'язку становить банківську систему – складову частину кредитної системи.

В Україні склалася дворівнева банківська система. Першим її рівнем є Національний банк України (НБУ), другим – банки та банківські установи.

Національний банк України – державний банк країни, який разом із своїми філіями є першим рівнем банківської системи і виконує функції резервної системи. Національний банк України утворений згідно з Законом України «Про банки і банківську діяльність».

Центральний банк організовує діяльність Державної скарбниці, забезпечує зберігання резервних фондів грошових знаків, дорогоцінних металів і золотих запасів; представляє інтереси України у відносинах з центральними банками інших країн, у міжнародних банках та інших фінансово-кредитних організаціях, де міжнародне співробітництво передбачене на рівні центральних банків.

Банківська система України започаткована після прийняття Верховною Радою України у березні 1991 року Закону України «Про банки і банківську діяльність». Вона складається з Національного банку України та банків різних видів і форм власності.

Національний банк України є центральним банком, який проводить єдину державну грошово-кредитну політику з метою забезпечення стабільності національної грошової одиниці.

Банки створюються на акціонерних або пайових засадах юридичними та фізичними особами. Свої функції банки реалізують через виконання таких операцій, як залучення коштів підприємств, установ, організацій, населення на депозитні, вкладні рахунки та недепозитне залучення коштів; кредитування суб'єктів господарської діяльності та громадян, вкладання у цінні папери, формування касових залишків та резервів, формування інших активів; касове та розрахункове обслуговування народного господарства, виконання валютних та інших банківських операцій.

Банки у своїй діяльності керуються Конституцією України, законами України «Про Національний банк України», «Про банки і банківську діяльність», законодавством України про акціонерні товариства та інші види господарських товариств, іншими законодавчими актами України, нормативними актами Національного банку України і своїми статутами.

З січня 1998 року банківська система України перейшла на міжнародні стандарти бухгалтерського обліку і статистики.

Тема 2. Система кредитування в ломбардах

2.1. Загальні засади кредитування в ломбардах

Основою спеціалізації ломбардів є надання споживчого кредиту фізичним особам під заставу рухомого майна, яке можна легко реалізувати. При цьому вартість майна, наданого у заставу, як правило, перевищує суму кредиту на 20–50%. Позичальник зберігає право власності на заставлене в ломбарді майно протягом певного періоду. Це право підтверджується заставною квитанцією або іншим документом, який засвідчує факт внесення того чи іншого майна в заставу та по суті замінює кредитний договір. У тому разі, якщо кредит не буде повернено в строк, ломбард має право реалізувати заставлене майно, виручка за яке має компенсувати суму боргу разом з нарахованими процентами.

Специфіка позичкових операцій ломбардів полягає у видачі невеликих сум позик на відносно короткі строки (переважно до трьох місяців).

Іншою сферою діяльності ломбардів є прийом речей на зберігання за певну плату (в основному приймаються ювелірні вироби та антикваріат).

Для здійснення усіх своїх операцій ломбарди крім власних коштів можуть користуватися кредитами комерційних банків.

Ломбарди – кредитні установи, що позичають гроші під заставу рухомого майна.

Вони дають можливість населенню збереження предметів особистого користування і домашнього вжитку, а також отримання позички під заставу цих предметів. Страхування прийнятого майна відбувається за рахунок заставодавця. Розмір і строки позики визначаються згідно з договором залежно від виду і суми оцінки заставлених речей. Вартість застави, як правило, перевищує суму кредиту. Оцінка предметів, що передаються на зберігання чи під заставу для отримання позики, встановлюється за домовленістю сторін. Якщо кредит не буде повернений в строк, право власності на заставлене майно переходить до кредитора. Після того, як спливе пільговий строк, кредитор має право реалізувати майно і відшкодувати з виручки суму боргу разом з нарахованими відсотками.

2.2. Класифікація ломбардних кредитів

Ломбардні кредити можна класифікувати за різними критеріями.

1. За терміном, на який ломбард передає вільну вартість у користування позичальнику, виділимо позики на строки:

- від 1 до 3 днів;
- від 3 до 7 днів;
- від 7 до 14 днів;
- від 14 до 21 дня;
- більше 21 дня.

Як зазначалося вище, в основі такого поділу ломбардного кредиту на види лежить тривалість кругообігу капіталу, у формуванні якого бере участь позичена вартість.

2. Класифікація ломбардного кредиту за розміром позики має практичне значення. Воно проявляється в тому, що в кожній категорії є істотна специфіка кругообороту капіталу, яка обумовлює адекватну організацію самого процесу ломбардного кредитування.

Залежно від розміру, можна виділяти такі види ломбардного кредиту:

- до 100 грн.;
- від 100 до 200 грн.;
- від 200 до 500 грн.;
- більше 500 грн.

3. За організаційно-правовими ознаками та умовами надання позичок можна виділяти такі види ломбардного кредиту:

- забезпечений;
- прямий і опосередкований;
- строковий і прострочений, пролонгований;
- реальний, сумнівний.

Кожний із видів ломбардного кредитування характеризує певну грань його внутрішньої сутності, а в сукупності вони дають чітке уявлення про складну структуру ломбардного кредиту і процес його руху в межах товарної і грошової форм.

2.3. Суб'єкти та об'єкти ломбардного кредитування

Суб'єктами ломбардного кредитування виступають фізична особа (позичальник) з одного боку та ломбардна установа (позикодавець) – з другого.

Об'єктом ломбардного кредитування є грошова ломбардна позика готівкою.

Тема 3. Особливості ломбардного кредитування

3.1. Поняття і сутність ломбардної кредитної політики

За своєю сутністю ломбардний кредит – це суспільні відносини, що виникають між економічними суб'єктами у зв'язку з передачею один одному в тимчасове користування вільних коштів (вартості) на засадах зворотності, платності та добровільності.

Основними ознаками відносин, що становлять сутність ломбардного кредиту, є такі:

- учасники кредитних відносин повинні бути економічно самостійними: бути власниками певної маси вартості і вільно нею розпоряджатися; функціонувати на основі самодостатності та самокупності; нести економічну відповідальність за своїми зобов'язаннями. Без цього вони не зможуть набути статусу ані кредитора, ані позичальника. Щоб стати кредитором, економічний суб'єкт повинен накопичити у власності певну суму вільних коштів, якими може вільно розпоряджатися. А щоб стати позичальником, суб'єкт повинен мати передумови для накопичення в майбутньому у своїй власності достатньої суми вільних коштів для повернення боргу;
- кредитні відносини є добровільними та рівноправними. Тільки за цих умов вони будуть взаємовигідними і зможуть розвиватися по висхідній. Інакше ці відносини будуть згасати і розриватися, тобто втрачатимуть здатність до розвитку. Економічна самостійність суб'єктів, добровільність, рівноправність та взаємна вигода роблять кредитні відносини внутрішньо адекватними ринковим відносинам, зумовлюють їх розвиток на ринкових засадах;
- кредитні відносини не змінюють власника цінностей, з приводу яких вони виникають. Кредитор залишається власником переданої в борг вартості, а позичальник одержує її лише у тимчасове розпорядження, після чого повинен повернути власникові. Незмінність власника в кредитних відносинах вимагає особливо чіткого і дійового правового їх оформлення, щоб захистити інтереси власника. Якщо такий захист не забезпечується правовими засобами, то кредитні відносини втрачають свої визначальні ознаки і перетворюються на щось інше, ніж кредит. У цьому зв'язку інтереси кредитора для правового захисту є більш пріоритетними, ніж інтереси позичальника;
- кредитні відносини є вартісними, оскільки виникають у зв'язку з рухом вартості (грошей чи матеріальних цінностей). Проте вони не є еквівалентними, тому що кожне переміщення вартості не супроводжується зустрічним рухом відповідного еквівалента. Однак вартість переміщується на зворотних засадах, тобто після певного періоду ці кошти повертаються назад у висхідне положення. Можливість їх неповернення робить позицію кредитора у цих відносинах досить вразливою, ризикованою. Для захисту своїх позицій ломбарди повинні мати переважні права при визначенні доцільності кредитування та розміру плати за кредит;

Завдяки цьому для виникнення таких відносин має бути високий рівень довіри між учасниками, особливо кредитора до позичальника. Тому фактор довіри нерідко розглядається як ключова складова сутності кредиту і вирішальна передумова його функціонування. При цьому слід зауважити, що довіра є чинником не тільки моральним, а й економічним.

- нееквівалентність ломбардних кредитних відносин значно посилює в механізмі їх реалізації роль чинника платності, за яким позичальник повертає власникові більшу масу вартості, ніж сам одержує від нього.

Така плата, що називається процентом, має подвійне призначення:

- 1) компенсувати ломбарду втрату доходу у зв'язку з переданням відповідної суми коштів у чуже розпорядження та можливі збитки на випадок неповернення позички;
- 2) стимулювати позичальника до підвищення ефективності використання одержаних у позичку коштів.

Платність істотно відрізняє кредитні відносини від інших видів вартісних відносин, є тільки їх видовою ознакою.

Кредитні відносини на мікроекономічному рівні є перервними, тобто після повернення одержаної в борг вартості і сплати процента вони перериваються. Проте на макроекономічному рівні кредитні відносини підтримуються безперервно як безперервний рух вартості в процесі суспільного відтворення. Закінчуючи відносини з приводу однієї суми вартості чи з одним контрагентом, економічні суб'єкти постійно вступають у кредитні відносини з іншими контрагентами чи з тими самими, але з приводу інших сум вартості. Тому ломбардні кредитні відносини виходять за межі відносин двох економічних суб'єктів і мають характер загальносуспільних.

3.2. Поняття «заклад» та «застава»

Застава – це спосіб забезпечення зобов’язань. Через застава кредитор (заставодержатель) має право в разі невиконання боржником (заставадавцем) забезпеченого заставою зобов’язання одержати задоволення з вартості заставленого майна переважно перед іншими кредиторами.

Застава виникає в силу договору чи закону.

- Предметом застави можуть бути майно та майнові права.
- Предметом застави може бути майно, яке відповідно до законодавства України може бути відчужено заставадавцем та на яке може бути звернено стягнення.
- Предметом застави може бути майно, яке стане власністю заставадавця після укладення договору застави.
- Предметом застави не можуть бути національні культурні та історичні цінності, що перебувають у державній власності і занесені або підлягають занесенню до Державного реєстру національного культурного надбання.
- Майно, що перебуває у спільній власності, може бути передано в застава тільки за згодою всіх співвласників.
- Майно, що перебуває у спільній частковій власності (частки, паї), може бути самостійним предметом застави за умови виділення його в натурі.

Заміна предмета застави може здійснюватися тільки за згодою заставадержателя. Порядок заміни предмета застави при заставі товарів в обороті або у переробці регулюється розділом III Закону «Про застава» від 02.10.92 № 2654-XII.

Ризик випадкової загибелі предмета застави несе власник заставленого майна, якщо інше не передбачено законом чи договором.

Законом чи договором передбачається перебування заставленого майна у володінні заставадавця, заставадержателя або третьої особи.

Якщо предмет застави не підлягає обов’язковому страхуванню, він може бути застрахований за згодою сторін на погоджену суму.

У разі настання страхового випадку предметом застави стає право вимоги до страховика. (Стаття 10 «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень» в редакції Закону від 18.11.2003 № 1255-IV (1255-15)).

Сторонами договору застави (заставадавцем і заставадержателем) можуть бути фізичні, юридичні особи та держава.

Заклад – застава рухомого майна, при якій майно, що складає предмет застави, передається заставадавцем у володіння заставадержателя.

3.3. Вимоги до заставадавця у разі укладання договорів застави

Заставадавцем при заставі майна може бути його власник, який має право відчужувати заставлене майно на підставах, передбачених законом, а також особа, якій власник у встановленому порядку передав майно і право застави на це майно. Заставадавцем може бути як сам боржник, так і третя особа (майновий поручитель).

3.4. Вимоги до розміру покриття ризиків ломбардної позики

Успішність діяльності суб’єктів ломбардного кредитування значною мірою залежить від прийнятої концепції управління ризиками. Але визначення мети процесу управління ризиками не таке вже й однозначне, як може видатися на перший погляд. Бажання уникнути або мінімізувати ризики є природним, але вирішення проблеми ускладнюється існуванням прямої залежності між ризиком та прибутком. Високий рівень ризику надає потенційні можливості отримання підвищеного прибутку, але не виключає можливості додаткових втрат у випадку реалізації ризику. Мінімізація рівня ризику дає змогу отримати невисокий, але стабільний прибуток. Отже, пошук оптимального спів-

відношення між прибутковістю та ризиком розглядається як одне з важливих і складних завдань, що постають перед керівництвом кожного суб'єкта господарської діяльності.

Узагальнюючи підходи до вирішення проблеми ризик – прибуток, можна виділити дві основні моделі управління, які формалізують обрану стратегію поведінки на ринку (рис. 1).

Перша модель управління максимізує прибуток (Π) при обмеженні рівня ризику (P) шляхом встановлення максимально допустимого його значення (P'). Означений підхід до управління називають стратегією нехеджування ризиків, що реалізується через застосування незбалансованих прийомів управління активами та зобов'язаннями.

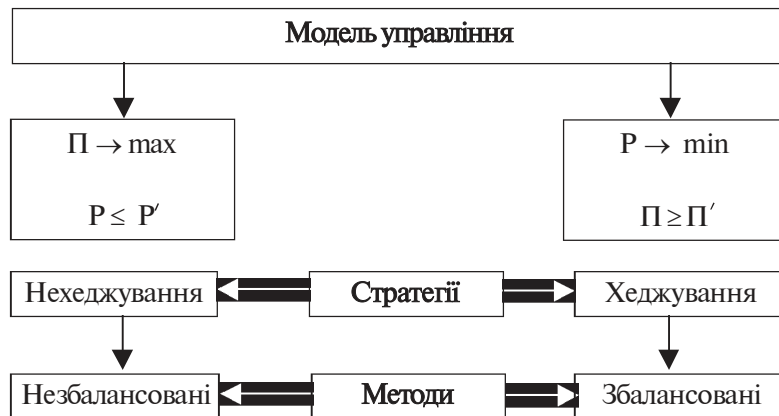

Рис. 3.1. Методологія управління ризиками

Така позиція учасника ринку означає свідоме прийняття певного ризику з метою отримання підвищеного прибутку за рахунок сприятливої ринкової кон'юнктури і характеризується спекулятивними тенденціями. Основне завдання процесу управління за даного підходу – недопущення ситуації переростання допустимого ризику в катастрофічний, який загрожує самому існуванню суб'єкта господарювання і призводить до банкрутства.

У другій моделі управління цільовою функцією є мінімізація ризику, а обмеженням – вимога утримання показників прибутковості на певному рівні, не нижчому за заданий (Π'). Така модель використовується, якщо розмір чистого прибутку, який отримує ломбард, влаштовує керівництво, і основною метою є стабілізація результатів. Результат досягається за допомогою збалансованих прийомів управління активами і зобов'язаннями. Даний підхід прийнято називати стратегією хеджування ризиків.

3.5. Зобов'язання перед клієнтами під час зберігання предметів закладу

За угодою заставодержателя із заставодавцем предмет застави може бути залишено у заставодавця під замком та печаткою заставодержателя (тверда застава). Індивідуально визначена річ може бути залишена у заставодавця з накладенням знаків, які засвідчують заставу.

Заставодержатель, якщо інше не передбачено договором, зобов'язаний:

- вживати заходів, необхідних для збереження предмета закладу;
- у випадках, коли це передбачено договором, одержувати з предмета закладу дохід в інтересах заставодавця;
- регулярно надсилати заставодавцю звіт про користування предметом закладу, якщо користування ним допускається відповідно до частини першої статті 46 Закону про заставу від 02.10.1992 № 2654-ХІІ;
- страхувати предмет закладу в обсязі його вартості за рахунок та в інтересах заставодавця;
- сплачувати податки та збори, пов'язані з володінням заставленою річчю, за рахунок заставодавця;
- належним чином утримувати предмет закладу, нести відповідальність за нього у випадках, коли немає доказів, що втрата, пошкодження або загибель закладу сталися не з його вини;
- негайно повідомляти заставодавця про виникнення загрози загибелі чи пошкодження предмета закладу;

• негайно повертати предмет закладу після виконання заставодавцем або третьою собою забезпеченого закладом зобов'язання.

Якщо заставодержатель зберігає або використовує предмет закладу неналежним чином, заставодавець має право в будь-який час вимагати припинення застави та (або) достроково виконати забезпечене закладом зобов'язання.

За втрату або недостачу предмета закладу заставодержатель несе відповідальність у розмірі вартості втраченого майна, а за пошкодження предмета закладу – в розмірі суми, на яку знизилась вартість заставленого майна.

Заставодержатель зобов'язаний відшкодувати заставодавцю всі заподіяні втратою, недостачею чи пошкодженням предмета закладу збитки в повному обсязі, якщо це передбачено законом чи договором.

Заставодержатель відповідає за втрату, недостачу чи пошкодження предмета закладу, якщо він не доведе, що втрата, недостача чи пошкодження сталися не з його вини.

Якщо заставодержателем є ломбард, звільнення від відповідальності може мати місце лише за умови, що заставодержатель має докази, що втрата, недостача чи пошкодження предмета закладу сталися внаслідок обставин непереборної сили.

3.6. Порядок страхування майна заставодавця

Заставодержатель зобов'язаний страхувати передане в його володіння заставлене майно, якщо це передбачено законом чи договором.

Ломбард зобов'язаний страхувати прийняте в заставу майно за рахунок заставодавця за оцінкою, яка за згодою сторін проводилась при прийнятті майна в заставу.

Заставодавець зобов'язаний страхувати заставлене майно, яке залишається у його володінні.

При настанні страхового випадку заставодержатель має переважне право задоволення своїх вимог із суми страхового відшкодування.

3.7. Порядок сплати процентів по страхуванню

Страхові платежі розраховуються виходячи з фактичного строку дії договору в календарних днях.

Страхування предмета застави відбувається за його оціночною вартістю на період дії договору ломбардної позики.

Сума витрат на страхування регулюється сторонами в рамках чинного законодавства.

3.8. Умови пролонгації договорів ломбардних позик

Продовження строку дії договору (його пролонгація) проводиться шляхом укладення спеціальної угоди (протоколу) про продовження строку дії договору або шляхом автоматичного продовження за допомогою включення до договору положення про пролонгацію.

Умови, на яких здійснюється пролонгація договору ломбардної позики, узгоджуються сторонами та набувають сили з моменту підписання договору пролонгації (продовження).

Тема 4. Управління кредитними ризиками в ломбардах

Необхідною умовою досягнення успіхів у сфері діяльності ломбардів, яка характеризується підвищеною ризиковістю, є створення та вдосконалення систем управління ризиками, що дозволяють виявити, оцінити, локалізувати та проконтролювати ризик. Механізм прийняття рішень повинен не тільки ідентифікувати ризик, але й дозволяти оцінити, які ризики і в якій мірі може брати на себе компанія, а також визначати, чи виправдає очікувана дохідність відповідний ризик.

Виправданий або допустимий ризик – необхідна складова стратегії і тактики ефективного менеджменту.

Процес управління ризиками включає широкий спектр дій, які можуть бути представлені як послідовність наступних етапів:

- усвідомлення ризику, визначення причин його виникнення та ризикових сфер;
- аналіз та оцінка ризику: мінімізація або обмеження ризиків за допомогою відповідних методів управління;
- здійснення постійного контролю за рівнем ризиків із застосуванням механізму зворотного зв'язку.

4.1. Визначення поняття «прострочення»

Перший етап процесу управління ломбардними ризиками реалізується досить просто, оскільки сам факт прострочення договору ломбардної позики (порушення строку погашення заборгованості) є першою ознакою невиконання зобов'язань за договором. Ідентифікувати ризик та проаналізувати його характер необхідно, але недостатньо. Важливо з'ясувати розмір ризику. Ступінь ризику оцінюється очікуваними втратами, що є наслідками даного рішення. Через це системи оцінки ризику, які формалізують процес вимірювання та розрахунків, мають визначати три основні компоненти ризику: розмір (обсяг можливих втрат), імовірність негативної події, тривалість впливу ризику.

Даний етап процесу управління завершується порівняльним аналізом реального та допустимого рівнів ризиків. Якщо фактичний ризик не перевищує межі допустимого, то керівництво може обмежитися контролюючою функцією з метою недопущення зростання рівня ризиковості, тобто відразу перейти до останнього етапу управлінського процесу. Якщо ж рівень реального ризику перевищує допустимі межі, то виникає проблема пошуку оптимальних методів управління, вибір яких значною мірою визначається видом ризику, а також особливостями та можливостями конкретного підприємства, загальним станом економіки, ступенем розвитку інфраструктурних елементів фінансової системи, законодавчим та нормативним середовищем.

4.2. Порядок нарахування пені

В договорі ломбардної позики визначається відповідальність сторін за порушення умов договору. Прострочення (порушення термінів, розмірів) за погашенням зобов'язань за договором ломбардної позики передбачає сплату пені, що нараховується згідно з умовами договору в рамках чинного законодавства.

4.3. Оцінка ризиків неповернення ломбардних позик

Фінансовий ризик за своєю природою передбачає невизначеність, тому його оцінка не може бути ідеальною. Будь-який метод оцінки ризику має на меті максимальне наближення до реального результату, але не дає змоги зовсім уникнути помилок.

Історично першим виник метод експертної оцінки ризику. Він має ту істотну перевагу над іншими методами, що експертна оцінка може використовуватися в умовах дефіциту і навіть браку інформації.

Головна умова досконалої експертної оцінки – виключення взаємного впливу експертів один на одного.

Поведінка експертів в умовах значного браку інформації про об'єкт оцінки підкоряється певним закономірностям. Оцінка економічних явищ мало залежить від якості існуючих економічних прогнозів і дуже добре корелює з дохідністю, яка може бути реально досягнута на даний момент на ринку за чисто об'єктивних, технічних причин. Правильність експертних оцінок в умовах браку інформації може бути формалізована за допомогою такої методики.

Правильною вважається оцінка, яка містить конкретне висловлення щодо подальшої поведінки (наприклад, повернення ломбардної позики), яке згодом підтвердилося. Враховуються також оцін-

ки, у формулюванні яких міститься частка невизначеності двоїстості, які однак можна віднести до числа умовно правильних.

Найпопулярніший *метод експертної оцінки ризику* ґрунтується на ідеї обговорення проблеми кількома особами, які вважаються спеціалістами у цьому питанні. Проблема, яка виникає при цьому, полягає в тому, що в результаті прийняття рішення ймовірність правильної оцінки знижується. Парадоксальність цього явища впливає з самого процесу обговорення. У переважній більшості випадків погляд експертів-аналітиків відрізняється від погляду практиків. Ця розбіжність може бути формалізована через так званий коефіцієнт розбіжності. Задавши цьому коефіцієнту декілька практичних значень, можна одержати ряд можливих ймовірностей розробки точної оцінки.

Статистичний метод оцінки ризику базується на аналізі коливань досліджуваного показника за певний відрізок часу. Передбачається, що закономірність змін аналізованої величини поширюється на майбутнє. Для тривалих періодів часу це, як правило, виявляється справедливим, але для короткотермінової оцінки екстраполяція колишніх закономірностей дає значні помилки. Отже, проста екстраполяція стратегічних закономірностей не дає можливості реально оцінити ризик.

Дуже зручним на практиці виявляється *нормативний метод оцінки ризику*. До його позитивних рис належить перш за все легкість розрахунків. Систему нормативів можна розглядати як один із варіантів рейтингового методу з тією різницею, що шкала оцінки заздалегідь сформована і складається з мінімуму значень ранжування.

Нормативний метод оцінки дає змогу визначити ступінь ризику з максимальною точністю: порівняння з нормативом відбувається за шкалою «низький ризик», «нормальний ризик», «високий ризик». Отже, цей метод не дає можливості врахування всіх нюансів конкретної ситуації.

На врахування індивідуальності конкретної ситуації, де вибір рішення пов'язаний із ризиком, більше спрямований *рейтинговий метод оцінки*. Головна його перевага — можливість добору коефіцієнтів, виходячи з конкретної мети аналізу. Отже, система рейтингової оцінки складається з таких елементів: системи оціночних коефіцієнтів; шкали ваги цих коефіцієнтів (якщо у ній є необхідність); шкали оцінки значень одержаних показників; формули розрахунку остаточного рейтингу.

МОДУЛЬ 2

Запитання для самоконтролю

За якими принципами будується кредитна система в Україні?
 Що є основою кредиту?
 Що таке споживчий кредит?
 Які головні принципи кредитування?
 Які види кредитування використовуються на українському ринку?
 Що є кредитним ризиком?

Які є види ломбардного кредиту?
 У чому полягає сутність ломбардного кредитування?
 Охарактеризуйте поняття «застава» та «заклад».
 Яким чином відбувається покриття ризиків ломбардної позики?
 Якими є головні зобов'язання перед клієнтами?
 Який порядок страхування майна заставодавця?
 Які умови пролонгації договорів ломбардних позик?

Визначте поняття «прострочення кредиту».